

Schuchmann Júlia

***A magyar középvárosok társadalmi kihívásai.
Eger egy „élhető” középváros***

A középvárosok a településhálózat fontos tagjai, hozzájárulnak a kiegyenlített területi társadalmi fejlődéshez, a nagyvárosoknál sok esetben élhetőbb környezetet biztosítanak lakóiknak. Mégis azt tapasztaljuk, hogy a közepes méretű városok Európában és Magyarországon is számos negatív kihívással kell, hogy szembenézzenek. Ilyenek: a gyors népességvesztés, a helyi lakosság előregedése, a fiatal képzettebb lakosság elvándorlása elsősorban a nagyvárosi térségek irányába. Magyarországon a közepes méretű városok, bár rendkívül eltérő földrajzi helyzettel, társadalmi gazdasági múlttal, adottságokkal bírnak, kedvezőtlen demográfiai és társadalmi folyamatok jellemzik őket. Jelen tanulmány egy empirikus kutatás eredményeként a sajátos történelmi múltú kelet-magyarországi középváros, Eger példáján mutatja be a hazai középvárosok demográfiai-társadalmi kihívásait.

*Kulcsszavak: Középvárosok, Eger, demográfiai-társadalmi kihívások
JEL-kód: N90*

**Social challenges of Hungarian middle sized cities.
The case of a livable middle sized city, Eger**

A middle sized cities are important members the network of settlements. They can contribute to more balanced territorial development. The middle sized towns can provide more liveable living environment for their citizens than the largest, overcrowded cities. In spite of that in Europe and especially in Hungary the middle sized towns has to face many social and demographic challenges such as massive outmigration the younger and more educated people, ageing population, shrinking phenomenon. The main aim of the study is to analyse the social and demographic challenges in the case of a special East Hungarian middle sized city, Eger. The results of the case study are based on an empirical research

*Keywords: central cities, Eger, demographic-social challenges
JEL-code: N90*

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2022.11>

Bevezetés

Napjaink területi, közte városkutatásainak egyre jelentősebb részét foglalkoztatják a településhálózat kisebb és közepes méretű tagjai, a középvárosok helyzete, fejlődési lehetőségei. Ami érhető, mert miközben a metropolisztérségek globális gazdasági jelentősége elvitathatatlan, számos kutatás támasztja alá a középvárosok egyre növekvő szerepét, a nagyvárosokénál fenntarthatóbb társadalmi területi fejlődés biztosításában. A közepes méretű városok érvelnek a kutatások: kisebb méretük miatt a nagyvárosoknál sokszor rugalmasabban képesek reagálni a külső hatásokra, akár egy gazdasági, vagy környezeti válságra is, reziliensebbek (Hamdouch-Atkinson et al, 2017). Környezeti szempontból fenntarthatóbb a fejlődésük, hiszen kevésbé terhelik meg az ökoszférát, társadalmi szempontból, pedig sok tekintetben „élhetőbbek” mint egy nagyvárosok. A középvárosok fontos szerepet kapnak a policentrikus településhálózat fenntartásában is, ami az európai városfejlődés és városi létforma egyik sajátossága is (Hamdouch-Atkinson et al. 2017).

A közepes méretű városok sérülékeny tagjai a településhálózatnak, hiszen a globális tőkét egyre erőteljesebben koncentráló nagyvárosok és térségeik a gazdasági hatások erősödésével fokozatosan „elszívják” az erőforrásokat a kisebb települések, vidéki térségek rovására. Általános jelenség, hogy a vidéki kisebb, közepes méretű városokat fokozottan érinti a képzetesebb népesség elvándorlása, az elöregedés, ezzel szoros összefüggésben a helyi munkalehetőségek korlátozott mennyisége, ennek következtében a helyi szolgáltatások körének gyors ütemű csökkenése és társadalmi összetételének megváltozása, a szegregációs folyamatok erősödése is (Koós B., 2020). Természetesen ez a településcsoport sem tekinthető homogénnek. A középvárosok problémáit, fejlődési lehetőségeit és potenciálját természetesen meg határozzák a földrajzi elhelyezkedésükből adódó sajátosságok.

Jelen írás arra tesz kísérletet, hogy egy magyar történelmi középváros, Eger esetén keresztül mutassa be a város fejlődésével kapcsolatos társadalmi és demográfiai kihívásokat. A tanulmány elsőként röviden áttekinti az európai középvárosok fejlődésével kapcsolatos főbb trendeket. Ezt követően a hazai középvárosi fejlődés, kiemelten Eger városának bemutatása következik. Az esettanulmány eredményei egy a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Karán zajló hároméves (2017-2020), a hazai középvárosok fejlődési folyamatait vizsgáló empirikus kutatás⁹ keretén belül születtek. Az empirikus kutatás részeként 1200 fős korra, nemre, iskolai végzettségre és területi elhelyezkedésre reprezentatív lakossági adatfelvétel készült a vizsgált négy hazai középvárosban, Sopronban, Kaposváron, Egerben és Békéscsabán. Valamint városonként 15-15 strukturált mélyinterjú. A tanulmányban Eger városát bemutató részben a kutatás empirikus eredményei kerülnek közlésre.

Középvárosok európai jellemzői

A kis-és középvárosok¹⁰ fontos szereplői az Európai Unió településhálózatnak, hiszen a vonatkozó adatok szerint unió lakosságának lakosság nem kevesebb, mint 24,2%-ka él bennük. (Urban Europe, 2016). Ez a város csoport nem csupán azért kiemelt, mert jelentős népességet is tömörít, hanem azért is, mert hozzájárul a kiegyenlített területi fejlődéshez, megakadályozhatja a vidéki térségek elnéptelenedését.

A nagyvárosokkal foglalkozó szakirodalmak kiemelik, hogy a metropolisztérségek, bár a globális gazdaság kiemelt szereplői, egy sor társadalmi környezeti problémával terheltek, amelyek a kisebb méretű városokra kevésbé jellemzőek (Szirmai, 2009). A közepes méretű városok „élhetőbbek” a nagyvárosoknál. Erősebbek bennük a társadalmi kapcsolatok, a kisebb városokban az ott lakók szorosabban kötődnek a helyi kultúrához, szokásokhoz. Fontos lokális innovációs centrumok, melyek képesek kedvező hatást gyakorolni a környezetükre is. Egyes kutatások szerint reziliensek lehetnek a különböző változásokra (Hegedűs, 2020).

Rendkívül heterogén város csoportról van szó. Az európai középvárosok helyzetének jellemzését tovább árnyalja az a megközelítés, amely a történelmi-fejlődési múltjukat és a regionális pozíciójukat is figyelembe veszi. (Atkinson-Hamdouch, 2017, 9).

A fent említettek alapján az európai középvárosokat nem lehet egységesen tárgyalni ezt a településcsoportot, regionális elhelyezkedésük alapján más és más fejlődési trendek jellemzik őket. A metropolisztérségek vonzáskörzetében fekvő középvárosok, vagy főképpen azok, amelyek egy prosperáló nagyváros mellett találhatóak, egy sor előnyt élveznek (pl. befektetők

⁹ A kutatás project címe "Társadalmi innovációk fenntarthatóságának vizsgálata városi terekben" (EFOP-3.6.2-16-2017-00007. A kutatás vezetője. Prof. Dr. Szirmai Viktória.

¹⁰ A kis és közepes méretű városok meghatározása, definiálása módszertani kihívást jelent. A középvárosok kutatását, nemzetközi szintű vizsgálatát jelentősen megnehezíti, hogy a különböző európai országokban eltérően határozzák meg a középvárosok népességének alsó és felső határát. A kis és közepes városok kategóriájának meghatározására az Európai Unió egységesen egy komplex megközelítést alkalmaz. Összesen három megközelítést vesz figyelembe. Első az ún. Adminisztratív megközelítés, amelyben a település jogi státuszát veszik figyelembe. A második megközelítés, az ún. morfológiai jellemezőket vizsgálja, ebben a területhasználati jellemzőket, beépített terület nagyságát, a lakosság számát. A harmadik megközelítés, pedig a település funkcionális szerepeit vizsgálja, szerepét a város hálózatban, funkcionális kapcsolatait (pl. ingázás) a környezetével.

megjelenése, ingatlanfejlesztések, növekvő népesség). Míg azok a középvárosok, amelyek strukturális problémákkal küzdő vidéki térségekben vannak, a társadalmi és gazdasági hanyatlás jeleit mutatják.

A globális gazdasági hatások erősödése, az agglomerációs előnyök mind a nagyvárosi térségeknek kedveznek, és veszélyeztetik a kisebb városok fejlődését. A közepes méretű városokat fenyegető legnagyobb veszély, hogy kimaradnak és lemaradnak a globális gazdasági versenyben, a bennük élő városlakók jóléte csökken, egy részük kiürül, előregszik. Kérdés, hogy a 2019 végén kitört COVID 19 világjárvány hogyan fogja érinteni ezt a várostípust, vajon előnyt, vagy hátrányt jelent számukra.

A hazai középvárosok sajátosságai

Magyarországon ötvenkét középváros található, ezzel a hazai városállomány (346 város) 16%-át alkotják. arányuk a teljes településállományban (3155 település) mindösszesen 1,6%-ot tesznek ki. Ugyanakkor bennük él a magyar lakosság 36%-ka (Tóth Balázs, I.2020).

Magyarországon a középvárosok viszonylag egységesen helyezkednek el az ország területén, A hazai középvárosok mind funkciójukban, mind történeti fejlődésükben igen differenciáltak (Kőszegfalvi,1998, Beluszky-Síkos 2020). Találhatunk közöttük hosszú történelmi múltra visszatekintő szervesen fejlődő megyeszékhelyi funkciókat is ellátó városokat (Eger, Veszprém, Sopron), az egészen speciális típust képviselő mezővárosokat (Békéscsaba, Hódmezővásárhely) és vannak köztük „újvárosok is” amelyek a szocialista iparosítás időszakában épültek (pl. Dunaújváros, Kazincbarcika). A középvárosok eltérő fejlődési útjait a különböző történelmi múlt mellett a földrajzi adottságok, a fekvésükből és társadalmi-gazdasági környezeti elemekből összetevődő területi tőkéjük is meghatározta és határozza meg a mai napig (Molnár, B., 2006, Tóth Balázs István,2011).

A vidéki térségekben található kis-és közepes méretű városok történeti fejlődésére a késleltetett modernizáció és iparosodás volt jellemző. A gazdasági fejlődésük alapját jellemezően a kisipar, és mezőgazdasági feldolgozóipar jellemezte. A szocialista tervgazdaság részeként a vidék iparosítás eredményeképpen bizonyos középvárosokban jelentősebb ipartelepítések történtek, melyek aztán hosszú évtizedekre meghatározták e városok gazdasági és foglalkoztatási szerkezetét. Az 1971-es településhálózat fejlesztési koncepció hierarchikus struktúrája a közepes méretű településeknek számos olyan elsősorban igazgatási funkciót adott, amely főleg a humán szolgáltatások (közszolgáltatások, közigazgatás) terén járt új munkahelyek létesítésével, és amely szektor máig is a kis és közepes méretű települések egyik legjelentősebb munkaadója maradt (Pirisi, et al, 2016). Beluszky Pál és Sikos T. Tamás a magyar városhálózat strukturális átalakulását vizsgáló kutatásukban rámutatnak, hogy a városok kiemelten a középvárosok fejlődése erőteljesen függ a településhálózatban elfoglalt pozíciójuktól, vagyis többségük a szerzők tipizálását idézve: hierarchiafüggők (Beluszky-Síkos, 2020).

A településhierarchiában elfoglalt pozíció a rendszerváltozás éveiben is hatott a középvárosok fejlődésére, amit a globális gazdasági hatások ki is éleztek. Az átalakulás éveiben egyes vidéki középvárosok helyzete, különösképpen sérülékennyé vált. Először nagy állami vállalatok leépülése, majd a vidéki telephelyeik sorozatos bezárása (gyors, vagy éppen elhúzódo privatizációja), hosszú évekig elnyúló gazdasági válságba taszított számos középvárost. Különösen azok a városok és köztük középvárosok sínylették meg ezeket az éveket, sőt évtizedet, amelyek elsősorban mezőgazdasági feldolgozóipar bázisán fejlődtek (pl. Kaposvári cukoripar), Békéscsaba, húsipar). A vidéki középvárosok elhúzódo gazdasági és társadalmi nehézségeihez a globális gazdasági hatások felerősödése is hozzájárult, hiszen a legtöbb külföldi működtető elsőként a főváros és térségébe, a fejlettebb Nyugat-Magyarországra és a regionális szerepkörű nagyvárosokba települt. A növekvő globális városversenyben a kisebb méretű (lakosságszámú és funkcionális szerepkörrel rendelkező) városok sok tekintetben hátrányos helyzetből indultak, hiszen nem tudtak olyan fejlett, infrastrukturális, üzleti és társadalmi környezet nyújtani, amely vonzóvá tette volna őket a külföldi magbefektetők számára.

A kétezres évtized közepére az országban egyre látványosabb méreteket öltő és felgyorsuló ütemű tőke és népességkoncentráció egyszersmind hozzájárult a vidéki közepes és annál kisebb városok periferezálódásához. Csatlakozásuk a globális és az európai gazdasági folyamatokba sokkal késleltetettebben és nagyobb nehézségek árán valósult meg. (Molnár, B, 2006, 74). Egyes depressziós térségekben fekvő középvárosoknak (pl. Salgótarján) nem is sikerült, népességük mobilabb része, amelyik el tudott menni egy prosperálóbb térségbe élni és dolgozni, azok jelentős többsége már elvándorolt. Jobb helyzetben voltak azok a középvárosok, amelyek kedvező földrajzi fekvésük okán dinamizálni tudták a gazdaságukat (pl. Sopron), és/vagy turisztikailag kiemelt értékkel bírtak.

Egy „élhető” középváros: Eger esete¹¹

Eger sajátos helyet foglal el a magyar vidéki városok között. Egyrészt kiemelt egyházi központ (Egri Érsekség és a Főszékesegyház), másrészt hosszú és gazdag történelmi múlttal rendelkezik, közte olyan kiemelt történelmi események fűződnek a város nevéhez, mint az 1552-es egri csata, ahol a magyar seregek megvédték a törököktől a várost és ezt dolgozza fel az egyik leghíresebb magyar regény, Gárdonyi Géza Egri Csillagok című könyve. Eger népszerűségét és széleskörű ismertségét tovább emeli az évszázados szőlő-és borkultúrája, a csak itt előállított híres egri bikavér vörösbor. Eger gazdasági-kulturális és kereskedelmi központtá fejlődését, segítette az is, hogy fontos kereskedelmi útvonalak mentén feküdt, a felvidéket az Alfölddel összekötő útvonalak metszéspontjában. Természetföldrajzi adottságai is kedvezőek, hiszen a Bükk hegység vulkanikus talaja tette ideálissá a szőlő és borkultúra korai megjelenését és ennek köszönheti a város és környéke a termálvízét is (lásd: Egerszalók, Zsórifürdő).

Eger megyei jogú város Heves megye székhelyeként, ma az Észak-Magyarországi Régió második legnépesebb városaként ismert (lakossága 2019-ben 52 899 fő volt), a régióközpont Miskolc után. A város közlekedés földrajzi fekvése, annak ellenére, hogy nincs vasútkapcsolata, relatíve jó, közúton a főváros, Budapest két óra alatt elérhető és a kormányzati finanszírozással megépült M25-ös gyorsforgalmi autópályát bekapcsolta a várost az M3-as autópályába forgalmába, lerövidítve ezzel az utazási időt. A régióközpont Miskolc egyóránnyi távolságra van, Hatvan településsel szintén szoros funkcionális kapcsolatok fűzik össze a várost.

Eger, bár nem tekinthető hagyományos iparvárosnak a város gazdasági fejlődését a turizmus mellett az ipari eszközgyártás, gépgyártás adja. Az eltelt két évtizedben Eger város vezetése kiemelten fontosnak tartotta, hogy nagyobb külföldi cégeket (például Aventics Kft.) vonzzon a városba. A nagyobb külföldi cégek megtelepedése, valóban hozzájárult Eger gazdasági dinamikájához, a globális gazdasági beágyazottsága és bizonyos szintű jólét növekedéséhez, azonban nem tudta orvosolni a város hosszú évtizedek óta fennálló társadalmi és demográfiai problémáit. Az alábbiakban a vonatkozó társadalomstatisztikai adatok és a város meghatározó elitesoportjaival készült interjúk összegzett eredménye alapján bemutatásra kerülnek Eger fejlődésével kapcsolatos társadalmi és gazdasági problémák, melyek egyben reprezentálják a hazai középvárosok hasonló problémáit is.

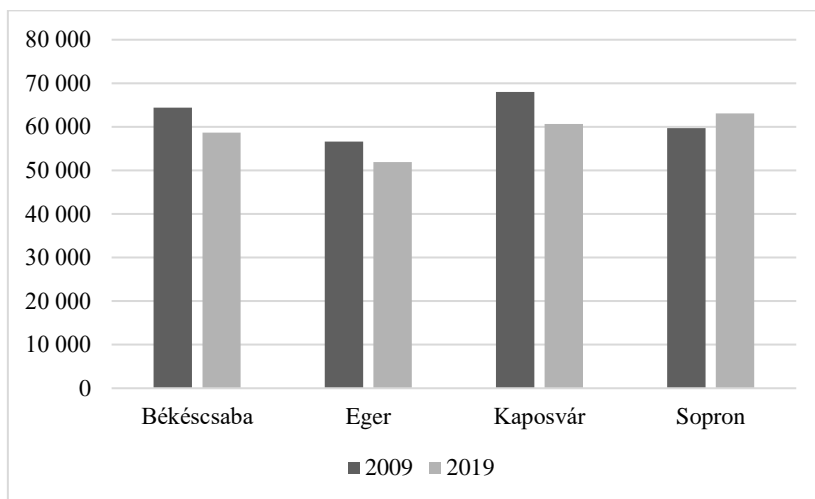
Demográfiai folyamatok

Az országosan is kedvezőtlen demográfiai trendek, köztük a magyar népesség folyamatos csökkenése,¹² a fiatal és aktív korúak elvándorlása és ezekkel szoros összefüggésben az elöregedés, fokozottan igaz a vidéki középvárosok egy jelentős részére.

¹¹ Jelen tanulmányrész átdolgozott és rövidített változata a 2020-ban megjelent Szirmai V.(szerk.)(2020): Középvárosi társadalmak. Egy új innovatív városfejlesztési modell megalapozása című kötetben található tanulmánynak.

¹² Magyarország lakónépessége az utóbbi négy évtizedben folyamatos csökkenést mutat, 2008-ban még 10 045 401 fő, 2018-ban 9 778 371, 2020-ban tovább csökkent 9 917 344 főre.

A kutatás során vizsgált négy hazai középváros, Békéscsaba, Kaposvár és Eger esetében nyilvánvaló trend a lakónépesség csökkenése 2009 és 2019 között eltelt időszakban. Míg 2009-ben Eger lakónépessége 56 593 fő volt, 2019-ra ez a szám 51 894 ezer főre csappant (1. ábra). Sopron az egyetlen kivétel, ahol szemben az előző három várossal, növelni tudta lakónépességét. Sopron népességnövekménye mögött a város nyugati határhoz való közelségéből fakadó gazdasági előnyök, az osztrák határoltal Magyarországra is ható munkaerővonzása és a keleti országrészről történő ideáramlás állnak (Bertalan, L.2020,103).

1.ábra: Népelemszám alakulása a négy vizsgált középvárosban, 2009 és 2019 között (fő)

Figure 1. Population trends in the four central cities studied, 2009-2019 (persons)

Forrás: TEIR adatok alapján saját szerkesztés

A csökkenés egyik legfontosabb oka az egeri népesség természetes fogyása mellett (évről évre többen halnak meg, mint ahányan születnek) a fokozódó negatív vándorlási egyenleg. 2009-2019 között eltelt évtizedben Eger népessége 2254 fővel csökkent csak az elvándorlások miatt. Az elvándorlások számának tendenciózus növekedése is látható (lásd: 1. táblázat).

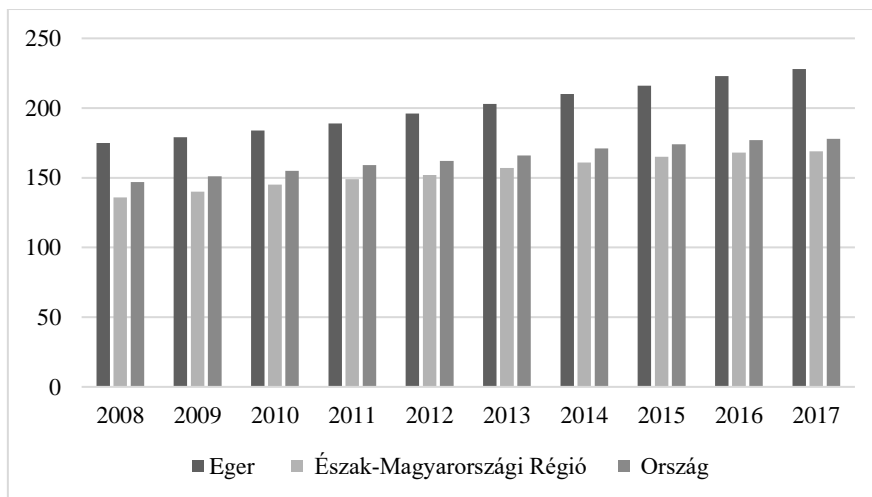
1.táblázat: Odavándorlások és elvándorlások számának alakulása 2009-2019 között Egerben (fő)

Table 1. Trends in emigration and emigration from 2009 to 2019 in Eger (person)

Év	Odavándorlás	Elvándorlás	Különbözet
2009	2 751	2 354	397
2010	2 523	2 419	104
2011	3 199	3 488	-289
2012	3 448	3 631	-183
2013	3 274	3 371	-97
2014	3 667	3 347	320
2015	3 365	3 207	158
2016	3 405	3 639	-234
2017	3 508	3 739	-231
2018	3 580	3 988	-408
2019	3 271	4 083	-812

Forrás: KSH Tájékoztatósi adatbázis adatai alapján

A jellemzően fiatalabb, aktívkorú népesség elvándorlása miatt, a város lakosságának elöregedése felgyorsult az utóbbi két évtizedben. az időskorú népesség (65 éven felüliek) fiatalokúakra vetített (14 éven aluliak) aránya egyre magasabb. Ami azt jelenti, hogy míg 2009-ben száz fiatalokúára 175 időskorú jutott, ez az arány 2017-re 228-ra növekedett. Eger lakosságának öregségi mutatói mind a régiós, mind pedig az országos érték felettiek.

2.ábra: Öregedési index Egerben, Észak-magyarországon és az országban, 2008 és 2017 között
 Figure 2. Ageing index in Eger, Northern Hungary and the country, 2008-2017

Forrás: TEIR adatok alapján saját szerkesztés

Fontos azonban megjegyezni, hogy a város népességének csökkenésében vélhetően a városkörnyéki településekre történő kiköltözés is felelős. Ezt igazolja, hogy néhány különösen kedvező természeti adottsággal rendelkező településen (Noszvaj) 10%-ot is meghaladó volt a népességszám növekedése.

2. táblázat: A népességszám változása az egri agglomerálódó térség településeiben (%)

Table 2. Population change in the agglomeration of Eger (%)

Népességszám	2009	2019	2009-2019 %
Andornaktálya	2 757	2 545	92,3
Bátor	439	337	76,8
Demjén	624	616	98,7
Egerbakta	1 503	1 397	92,9
Egerbocs	572	538	94,1
Egerszalók	1 906	2 024	106,2
Egerszólát	1 115	1 029	92,3
Felsőtárkány	3 457	3 601	104,2
Hevesaranyos	667	575	86,2
Maklár	2 436	2 333	95,8
Nagytálya	845	864	102,2
Noszvaj	1 805	2 060	114,1

Novaj	1 491	1 285	86,2
Ostoros	2 694	2 638	97,9
Szarvaskő	375	309	82,4
Eger	56 082	53 436	95,3
agglomerálódó térség együtt	22 686	22 151	97,6

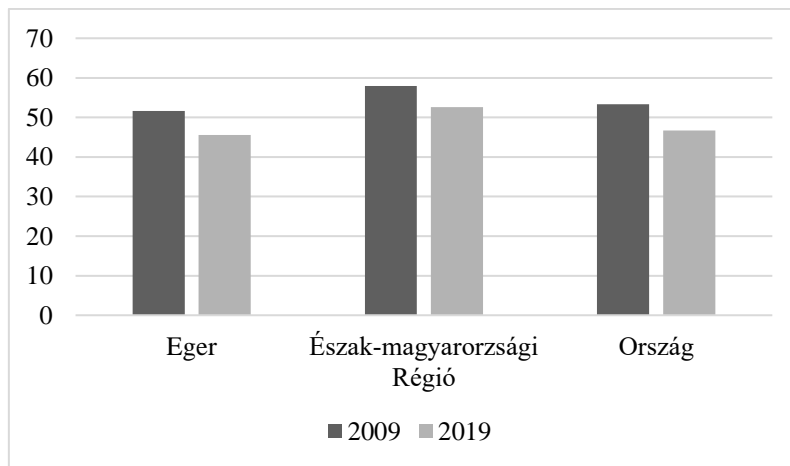
Forrás: Teir adatok alapján saját szerkesztés

Társadalmi-gazdasági viszonyok

Eger lakosságának társadalmi viszonyai kedvezőbbek a régió és a megye helyzeténél. Ellenben nagy a „szakadék” Eger város és a környékbeli kisebb települések, a megye periférikus községeinek társadalmi viszonyai között. Ez különösen élesen jelenik meg a foglalkoztatottsági viszonyokban. Míg Egerben a gazdaságilag aktív népesség aránya 58,1% addig ez az arány a megye községeiben már csak 41,4%. (Eger Megyei Jogú Város Gazdasági és Foglalkoztatási Stratégiája, 2016).

Eger gazdasága jelentős részben a helyi turizmusra épül, de az utóbbi két évtizedben megtelepedtek a városban nagyobb foglalkoztatók is. A legjelentősebb multi cégek között az egri telephellyel is működő a Bosch Automotive Steering Kft, vagy az Aventics Hungary Kft, illetve a SANAT Metál kft érdemes kiemelni.

A nagyobb foglalkoztatók megjelenése is hozzájárulhatott, hogy Egerben is csökkent a tartósan (180 napnál hosszabb ideje regisztrált munkanélküliek) munka nélkül maradók aránya (lásd: 3. ábra).

3. ábra: Tartós munkanélküliek aránya Egerben, az Észak-magyarországi Régióban és az országban (%)

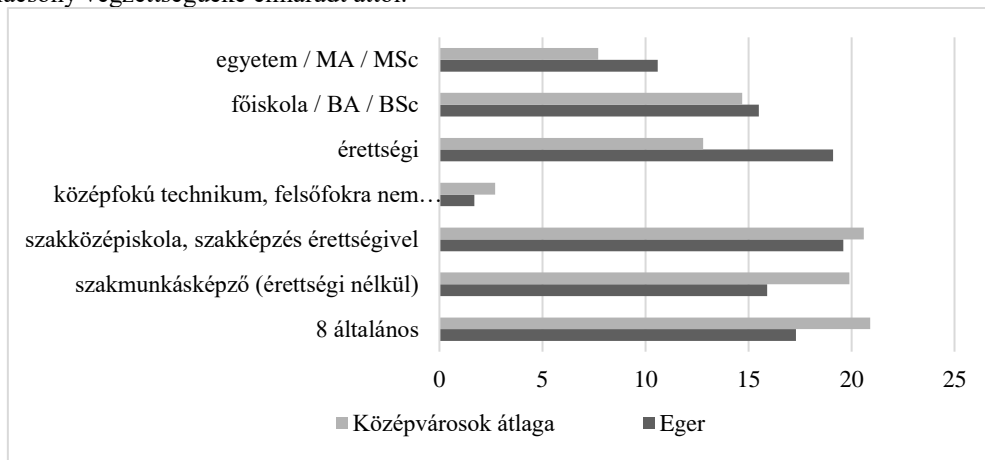
Figure 3. Share of long-term unemployed in Eger, the North Hungarian Region and the country (%)

Forrás: TEIR adatok alapján saját szerkesztés

Eger lakosságának képzettségi színvonala egyetemváros jellegéből adódóan ¹³is magasabb, mint a megyében. A képzettségi viszonyok az elmúlt két népszámlálás adatai alapján javultak. Csökkent az alacsony végzettséggel bírók aránya, míg a felsőfokúaké növekedett. Egerben a két legutolsó népszámlálás adatai alapján a diplomával rendelkezők aránya 16,7%-ról 22,9%-ra nőtt (2001,2011 Népszámlálási adatok alapján). A kutatásban vizsgát négy közép város (Sopron,

¹³ Eszterházy Károly Tanítóképző Főiskola 2016 júliusában kapta meg az egyetemi rangot. Jelenleg négy campusa működik. (Egerben, Gyöngyösön, Jászberényben, Sárospatakon).

Kaposvár, Békéscsaba, Eger) átlagát is meghaladta Eger lakosságának képzettségi szintje. Egerben a középvárosi minta átlagát meghaladó volt felsőfokú végzettségűek aránya, míg az alacsony végzettségűeké elmaradt attól.

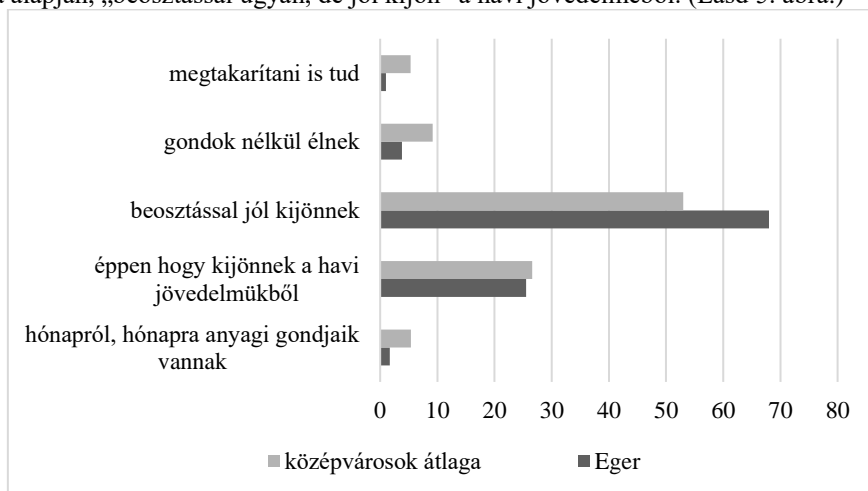
4. ábra: A megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása Egerben és vizsgált középvárosokban, 2019, (%) N=400

Figure 4. Distribution of respondents by highest level of education in Eger and surveyed cities, 2019, (%) N=400

Forrás: EFOP kérdőíves adatfelvétel alapján saját szerkesztés, 2019

Jövedelmi helyzet

Hasonlóan a képzettségi viszonyokhoz, Egerben élők jövedelmi helyzete a minta átlagánál kedvezőbb volt. Egerben meghaladta a középvárosi minta átlagát (6,5%) a nagyon magas jövedelemmel (501 ezer Ft feletti) jövedelemmel bírók aránya (11,1%). Ennek egyik magyarázata lehet, a városban hagyományosnak számító szőlő és borkultúra, szőlészet-borászat és az erre ráépülő turizmus, amely sok családnak ad vagyont és jobb megélhetést. A magasabb háztartási jövedelmekkel magyarázható az is, hogy Egerben a válaszadók a minta átlagánál (5,7%) jóval kisebb arányban (1,7%) válaszolták azt, hogy anyagi gondokkal küzdenek. Többségük 53%-uk válasza alapján, „beosztással ugyan, de jól kijön” a havi jövedelméből. (Lásd 5. ábra.)

5. ábra: Anyagi helyzet megítélése az egeri válaszadók szerint, 2019, (%) N=400

Figure 5. Perception of financial situation by respondents in Eger, 2019, (%) N=400

Forrás: EFOP kérdőíves adatfelvétel alapján saját szerkesztés, 2019

A város helyzetének és fejlődésének megítélése az egriek szerint

A lakossági kérdőíves vizsgálat, valamint a helyi elitscsoportok képviselőivel (köztük szak értelmiségiekkel, politikusokkal, vállalkozókkal, civil szervezetekkel) készített strukturált mélyinterjúk összegzett eredményei alapján komplex képet kaptunk Eger város társadalmi viszonyairól, a város fejlődését segítő vagy éppen gátló folyamatokról is, ahogy arról is, hogyan viszonyulnak az egriek a saját városukhoz.

Az empirikus eredmények rávilágítottak, hogy az egri polgárokat erős lokálpatriotizmus fűzi városukhoz. Büszkék a városuk történelmére, hagyományaira, szeretnek ott élni. Ugyanakkor világosan megtudják fogalmazni azokat a problémákat is, amelyekkel egy Eger méretű középvárosnak ma szembe kell néznie. Az interjúk összegzett eredményei sok esetben alátámasztják, kiegészítik a statisztikai eredményeket.

A város adottságait (fekvés, közúti elérhetőség) az egriek sok tekintetben kivételesnek ítélték meg. Ahogy fogalmazott az egyik interjúalany: *„Úgy gondolom, hogy Egerben is minden adott, mint egy nagyobb városban. Illetve ha valami nagyon hiányozna, akkor Budapest mégis csak egy 1,5 órás távolság. Nyugat-Európában ennyit munkavégzés céljából utaznak, ezért nem kell, feltétlenül elköltözni a városból.* Az elérhetőség nem csak az egriek szempontjából fontos, hanem a helyi gazdaság fejlődésben is fontos szerepet játszik. Több vállalkozó is megjegyezte, hogy az autópálya kapcsolat elengedhetetlen a helyi vállalkozások fejlődésében, újabb cégek megtelepedésében, noha a városban ipari területek fejlesztési lehetőségei végesek. *„Közúti közlekedés egyre nagyobb mértékben befolyásolja a befektetések alakulását, alapvetően kulcskérdés a közvetlen autópálya kapcsolat. A város geodéziai adottságok miatt korlátoz, különösképpen a munkahelyteremtő beruházások elhelyeződésének szűk miatt. Mert ugye a völgy közepe a műemlék belváros, és így a két végén az északi és a délin lehet gazdasági fejlesztéseket tevékenységet végezni.”*

Az interjúkból az is érezhető, hogy az egriek erősen kötődnek a városukhoz, létezik egy egri identitás. *„Én mélységesen elfogult vagyok a várossal kapcsolatban. Úgy gondolom, hogy Eger egy nagyon élhető város, tavaly egy megmértetésben ez nagyon szépen ki is derült. Tavaly Eger lett országosan a legélhetőbb város.”* Nyilván vannak olyanok, akik úgy gondolják, hogy ez nem minden tekintetben igaz. *De én meg úgy gondolom, hogy Eger a maga kategóriájában egy vonzó, varázslatos, gyönyörű város.”*

Eger iskolaváros jellege is egyfajta identitásképző elem, ami több esetben is előkerült a beszélgetések alatt, egy interjúalany megfogalmazásában is: *„én 18 éves koromban költöztem Egerbe, ide jöttem a főiskolára Budapestről. És már akkor tudtam, hogy én itt szeretnék majd élni. Már akkor is azt éreztem, hogy Eger egyfajta szellemi központ, pezsgő kulturális élettel”.*

Büszkék rá, hogy Egerben létezik egy városi értelmiség, egy szakértelmiség, *„szellemi erő van, nem csak gyártósorok, hanem innováció is”.*

Az interjúalanyok szinte mindegyike kiemelte a város „élhetőségét”, kellemes lakókörnyezeti adottságait. *„Nem túl nagy és nem nagyon kicsi. Ha ezt a hétköznapiakra bontom, akkor azért időről időre össze lehet futni ugyanazokkal az emberekkel az utcán, viszont nem egy kis porfészek, ahol nem történik semmi.”*

A lakossági kérdőíves vizsgálat eredményeiben a város „élhetősége” szintén visszaköszönt (lásd: 3. táblázat).

3.táblázat: A város megítélése a megadott jelzők alapján a válaszadók százalékában (%)
Table 3: Percentage of respondents rating the city according to the indicators provided (%)

	Békéscsaba	Eger	Kaposvár	Sopron	Teljes minta
„Biztonságos város”	26,1	19,2	24,2	10,3	19,9
„Élhető város”	26,4	11,9	25,9	11,4	18,8
„Hanyatló város”	6,4	0,3	0,9	3,3	2,7
„Intelligens város”	5,1	2,4	6,8	4,0	4,6
„Kultúra városa”	5,0	14,1	9,5	10,5	9,8
„Történelmi város”	6,1	24,4	4,3	18,0	13,3

„Turizmus városa”	0,9	21,7	13,1	15,0	12,8
„Üdülőváros”	0,5	2,6	0,4	2,7	1,6
„Zöld város”	17,8	0,9	12,4	5,1	9,0
„Zsúfolt város”	1,4	2,0	1,7	17,6	5,7
„Problémás város”	4,3	0,4	1,0	2,1	1,9

Forrás: EFOP kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés, 2019

Talán a város kellemes lakókörnyezete is hozzájárulhat ahhoz, hogy a megkérdezettek több, mint háromnegyede 89%-ka nem akar elköltözni a városból egyáltalán, 2,7% elköltözne, de nincs rá lehetősége, 7,4 % mondta azt, hogy el is fog költözni a jövőben, ami kicsivel meghaladta a minta átlagát (6,1%).

Az interjúalanyok mindegyike kiemelte, hogy az utóbbi 10-15 évben látványos beruházások történtek a városban, különösképpen a belvárosban. Ahogy az egyik interjúalany fogalmazta: *„a kétezres évek végétől megint egy dinamikus időszak következett a város fejlődésében, nyilván összefüggésben az uniós pályázatokkal is. Akkor azért egy komolyabb lendület jött.”* Egerben most egy nagyon dinamikus fejlődés van, infrastruktúra fejlesztésre igaz ez elsősorban, A város közterei és középületei megújultak (például, a Bazilika és Lyceum előtti tér, Érseki palota teljes homlokzatának felújítása, Dobó tér átalakítása) köszönhetően a funkcióbővítő város rehabilitációs beavatkozásoknak. Az infrastruktúra fejlesztéseket célzó beruházások ugyanakkor nem tudták kezelni a város társadalmi problémáit, a fiatal értelmiségiek fokozódó elvándorlását, a turizmus egyre növekvő terheit (zaj, forgalomnövekedés), amiket a lakosságnak kell elviselnie. A megkérdezett egriek véleményében nincs különbség abban, hogy a városból való elvándorlást egy nagyon komoly problémának tartják. A város bármennyire is kedvező lakókörnyezetet kínál, ez nem tartja meg a fiatal diplomás réteget. *„Az általános probléma, Egerben, hogy az ideérkező és jó eredményt elért középiskolai tanulók jelentős hányada megy Budapestre vagy nagyobb városokba egyetemre és utána, ha munkát találnak máshol, ahol magasabb fizetést is kapnak, már nem jönnek vissza.”* Az első és legfontosabb probléma hogy helyben nagyon kevés a diplomások számára megfelelő munkahely, és a kelet-magyarországi fizetések sem tudnak versenyezni a fővárosi, vagy a nyugat-magyarországi bérek színvonalával. Egy elkeseredettebb interjúalany úgy fogalmazott, hogy: *„Aki itt becsületes szakmát szerez, az innen elhúz... Nagy szüksége lenne arra, hogy a bérezésben javulás történjen, illetve legyenek olyan béren kívüli juttatások, például fiatal pályakezdekők olcsó lakhatásának megoldása, ami vonzóvá teszi, hogy itt maradjanak.”* Általános jelenség az is, Egerben hogy az aktív lakosság egyre jelentősebb része naponta jár fel Budapestre dolgozni. Még anyagilag így is jobban megéri, mint Egerben vállalni munkát.

Komoly feszültséget jelent az egrieknek, különösképpen a belvárosban élőknek a helyi turizmus miatt megnövekedett forgalom és zajterhelés. Bár a város gazdaságának jelentős hányadát teszi ki a turizmus, a helyiek számos probléma forrásának is tartják azt. Több interjúalany nehezményezte, hogy a városnak nincs egyértelmű állásfoglalásra arról, hogy a minőségi vagy a mennyiségi turizmust szeretné fejleszteni. Jelenleg a városban a szálláshelyek befogadó kapacitása nem is képes tömeges turizmus befogadására. Jelenleg néhány nagyobb szálloda mellett inkább a magánzálláshelyek azok, amelyek jelentős részben képesek felszívni a látogatókat, ezek számában számottevő növekedés történt. Nincs megoldva a városban a városba látogató turisták parkolása sem. A városban élöket megosztják a turizmussal kapcsolatos problémák. Míg a fiatalabbak örülnek a fesztiváloknak, programoknak, addig az idősebb korosztály félti a nyugalma. Az empirikus kutatás 2018-2019 folyamán zajlott, amikor a Covid 19 világjárvány még nem jelent meg, így nem tudni Eger város esetében mekkora visszaesést és átrendeződést fog okozni a helyi turizmusban a válság. Az egri lakosok a fent említett problémák ellenére a vizsgált középvárosi mezőnyben az átlagnál kicsivel elégedettebbek a városuk adottságaival, különösen igaz ez az oktatási intézményekre.

4. táblázat: Lakossági elégedettség a települési adottságokkal (átlag), 2019
(1= nagyon elégedetlen; 5= nagyon elégedett)

Table 4: Residents' satisfaction with the conditions of the settlement (average), 2019
(1= very dissatisfied; 5= very satisfied)

	Eger	Békéscsaba	Kaposvár	Sopron	átlag
lakóhely állapota, felújítások	4,1	3,5	4,2	4,1	3,9
munkalehetőségekkel	4,3	2,8	3,6	3,9	3,7
település, levegő tisztaságával	4,2	3,7	4	4,10	4
oktatási intézményekkel	4,38	3,4	4,3	4,3	4,1
egészségügyi intézményekkel	3,9	2,8	3,4	3,30	3,4
szociális ellátórendszerrel	4	2,9	3,9	3,5	3,6
kultúra, szórakozási, sport	4,2	3,3	4,5	4,1	4
természet környezet, táji környezet állapota	4,2	3,6	4,4	4,3	4,1
lakosság összetétele	4,2	3,5	4	3,3	3,8
helyközi közlekedés	3,6	3,1	4,1	3,4	3,6
parkolási lehetőségekkel	3,4	2,7	3,4	2,2	2,9

Forrás: EFOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerkesztés

Ez az elégedettség már kevésbé igaz a város közlekedési infrastruktúrájának fejlesztésére. Az interjúalanyok egybehangzó véleménye szerint Egerben – ahogy országosan is – drasztikusan megnövekedett a személygépkocsik száma, minek következtében a város közlekedési problémái súlyosbodtak. A városi dugók mindennaposá váltak. Parkolóhely pedig kevés van. Ezért is épült meg a piac melletti parkolóház, amely ugyan nem oldotta meg a problémát, de kissé enyhítette.

A város közlekedési problémáinak megoldásában is érezhető némi feszültség a különböző érdekcsoportok között. A vélemények megoszlanak azzal kapcsolatban, hogy a parkolási gondokat újabb és újabb parkolóházak és mélygarázsok építésével lehetne orvosolni a városban. Amivel-érvelnek-csak még több forgalmat fognak generálni. A város fenntartható közlekedés stratégiájában ugyanakkor egyértelműen a már meglévő gépkocsiforgalom csökkentését támogatják.

Az interjúbeszélgetések során többször is előkerült Eger, mint „bezárkózó kisváros”, ahol nagyon erős a lokálpatriotizmus, ami egyfelől jó, hiszen a város élő hagyományai, kultúrája fennmarad, másfelől viszont ez az attitűd sok esetben gátolja az innovatív városfejlesztési, fejlesztési elképzelések megvalósulását, társadalmi elfogadottságuk alacsony. Az interjúalanyok említették a tősgyökeres egriek és az úgynevezett „gyűttmentek” közötti konfliktusokról is.

A város jövőjére vonatkozóan a helyi vállalkozások szükségesnek tartanának egy hosszú távú stratégiát, amelyben világosan megfogalmazottak Eger városfejlesztési céljai, a város jövőképe. Ahogy fogalmazott az egyik interjúalany: „*Mindent fejlesztgettünk, mindenben jók akartunk lenni, de Eger végül egy fókuszvesztett várossá vált.*” A helyi vállalkozók azonban nincsenek egy véleményen a helyi gazdaságfejlesztés irányával.

Egyes vélemények szerint a hangsúly az ipari fejlesztéseken van, miközben Eger alapvetően egy bor-és szőlőkultúra hagyományával rendelkező város. A borászati szektorban működő vállalkozó egybehangzó véleménye alapján az elsősorban élők munkát igénylő ipari fejlesztések, elszívták tőlük a munkaerőt, hiszen a magasabb bérekkel a zömében családi vállalkozásként működő borászatok nem tudják felvenni a versenyt. Az interjúk összegzett eredményei alapján Eger város

erősségei, gyengeségei, a fejlődés lehetőségei és veszélyei az alábbi táblázatban foglalhatóak össze.

5.táblázat: Eger SWOT analízise
Table 5: SWOT analysis of Eger

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Eger egyedülállóan szép lakókörnyezetben fekszik • Közlekedés földrajzi helyzete kedvező • Budapest relatív könnyen elérhető autópályán • Eger mérete, lakosság száma, a városon belüli távolságok, a szolgáltatások kínálata és színvonala alapján „élhető” város; • Történelmi múlt, erős kulturális hagyományok • Világszínvonalú szőlészet borászat • Egyetemváros • Egyházi és vallási központ • Turisztikailag vonzó város (épített örökség) • Az egri lakosság erős identitása, elkötelezettsége a városa mellett 	<ul style="list-style-type: none"> • A város népessége fogy és öregszik • Eger vándorlási különbözete negatív évek óta • A fiatalabb és képzetesebb réteg hagyja el a várost • A diplomások fokozódó elvándorlása miatt Eger értelmiségi rétege egyre szűkül • A városban szűkös a diplomás, képzetesebb, nyelvet beszélő fiatalok számára vonzó munkalehetőség • A fiatal pályakezdekők lakhatási támogatása nem elégséges • A város különböző érdekcsoportjai között nem megfelelő a kommunikáció (belvárosi lakosok, vendéglátósok, borászok)
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Eger kedvező lakókörnyezete, a szolgáltatások színvonala, és élhetősége miatt felértékelődik a jövőben, vonzóvá válik a fiatal családok számára, akár az ország más részeiből is költözni fognak. • Eger a mennyiségi turizmus helyett a minőségi turizmus felé mozdul el • Eger vonzó lesz a hosszútávon gondolkodó, a városi polgárság érdekeit is szem előtt tartó befektetők számára 	<ul style="list-style-type: none"> • Eger továbbra sem képes megtartani fiatal értelmiségi rétegét • Vonzó munkalehetőségek híján a fiatal munkaképes korú lakosság elvándorlása a centrumtárségek felé fokozódik • Eger lakosságának előregedése és fogyása felgyorsul, a szolgáltatások köre emiatt szűkülni kezd • Eger leterheltsége a növekvő turizmus miatt további konfliktusok forrásává válik • Tovább mélyülnek érdekkonfliktusok a belvárosi lakosság, a turisztikai vállalkozások között

Forrás: Saját szerkesztés

Összegzés

A középvárosok az európai és magyar városhálózat fontos tagjai, hiszen hozzájárulnak a vidéki térségek elnéptelenedésének megakadályozásához, segítenek a gazdaság és a társadalom kiegyensúlyozott területi elhelyezkedésében is. Mindezek ellenére a reál folyamatok azt mutatják, hogy a középvárosok mind Európában, mind pedig Magyarországon veszítenek népesség és gazdaság koncentráció erejükből. Úgy látszik, a közepes méretű városok népesség megtartó ereje komoly kihívásokba ütközik. A városhálózat közepes méretű csoportja ma nehezen tudja felvenni a versenyt a nagyvárosokkal, az ott egyre erőteljesebben koncentrálódó munkalehetőségekkel, a magasabb színvonalú és szélesebb kínálatot nyújtó szolgáltatásokkal, jobb életkilátásokkal.

A tanulmány egy magyar sajátos történelmi múlttal és fekvéssel bíró kelet magyarországi középváros, Eger esetén keresztül feltárta és bemutatta a hazai középvárosok demográfiai társadalmi kihívásait. A statisztikai adatelmélés és az empirikus kutatás összegzett eredményei alapján megállapítható, hogy Eger bár a vonzó lakókörnyezeti és gazdag történelmi-kulturális öröksége okán kiemelkedő helyzetben van a magyar középvárosok között, maga is küzd a jellemző demográfiai problémákkal: csökkenő és előregedő népességgel, az értelmiségi réteg

fokozódó elvándorlásával. Kiderültek a város életét belülről feszítő társadalmi konfliktusok is, amelyek a helyi lakosság különböző csoportjai (helyi lakosság és a turizmusban érdekelt vállalkozások, borászok és az ipari vállalkozók) között feszülnek.

Eger városának jövőbeni fejlődése sok tényezőtől függ. Az ország általános gazdasági állapotának alakulásától, a demográfiai helyzet változásától valamint ezeknek a folyamatoknak az észak keleti országrészre gyakorolt hatásaitól. Kérdés még, hogy Egernek sikerül-e megőrizni élhetőségét, fel fognak-e értékelődni a jövőben (talán épp a COVID 19 vírus és vele együtt a globális klímaválság következményeként) az Egerhez hasonló középvárosok, melyek a nagyvárosoknál kényelmesebb, nyugodtabb, és talán egészségesebb élet lehetőségét kínálják majd. Ezeket ma még nem tudhatjuk, a kérdésekre a választ további kutatások adhatják meg

Irodalomjegyzék

- BELUSZKY P.-SIKOS T. T. (2020): Városi szerepkör, városi rang, Dialóg Campus, Budapest.
- BERTALAN L. (2020): Határ menti fejlődési utak: Sopron In: Szirmai, V.(szerk.): Középvárosi társadalmak. Egy új, innovatív városfejlesztési modell megalapozása. Soproni Egyetem Kiadó, pp. 103-131.
- ESPON (2013): TOWN-small and Medium sized Town
<https://www.espon.eu/programme/projects/espon-2013/applied-research/town-%E2%80%93small-and-medium-sized-towns> (letöltés ideje: 2021.12.01.)
- Eger Megyei Jogú Város Gazdasági és Foglalkoztatási Stratégiája, Eger, 2016
https://paktum.evkft.hu/uploads/Foglalkoztat%C3%A1si%20Strat%C3%A9gia_EMJV.pdf (letöltés ideje: 2021.12.01.)
- Eger Megyei jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája
- HAMDOUCH, A.-ATKINSON, R.-SERVILLO, L. (2017): Small and Medium-Sized Towns in Europe: Conceptual, Methodological and Policy Issues. Tijdschrift voor economische en sociale geografie, 108(4), 365-379. <https://doi.org/10.1111/tesg.12252>
- HEGEDÚS J. (2020): A fenntartható városfejlesztés új koncepciója: Rugalmas városok. PhD dolgozat, Soproni Egyetem Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola
- HORECZKI R. (2016): Kelet európai kisvárosok fejlődési tendenciáinak értékelése a XX. században In: Lengyel, I. - Nagy B.(szerk.) (2016): Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása s újrapiarodása, JATEPress, Szeged, pp. 255-271.
- KOÓS B. (2020): Városi zsugorodás és lakóhelyi szegregáció az ezredforduló után In: Tér és Társadalom 34(4), pp. 46-68.
- KŐSZEGFALVI GY. (2004): Magyarország településrendszere 155.old, Alexandra Kiadó
- MOLNÁR B. (2006): A magyarországi kis-és közepes városok globalizációs típusai In: Tér és Társadalom, 20(4), pp. 67-83
- PIRISI G.-KISS B.-MÁTÉ É. (2016): A kisvárosok szerepe a munkaerő-ingázásban In: Területi Statisztika 54(4)
- SZIRMAI V. (2009): A globalizáció térbeli hatásai In: Szirmai, V. (szerk.): A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői. Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs, pp. 13-26.
- SZIRMAI V. (szerk.) (2020): Középvárosi társadalmak. Egy új, innovatív városfejlesztési modell megalapozása Soproni Egyetem Kiadó.
- TÓTH B. I. (2011): A magyar középvárosok teljesítménye a területi tőke tükrében In: Területi Statisztika, 55(2), pp. 530-543
- TÓTH B. I. (2020): A magyar középvárosok demográfiai és gazdasági sajátosságai In: Szirmai, V. (szerk.): Középvárosi társadalmak, egy új innovatív városfejlesztési modell megalapozása, Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, pp. 86-103.
- Urban Europe (2016): Statistics on Cities, towns, and suburbs, Edition, Eurostat Statistical Yearbook